

ZLATÍ KRÁLI Z TANIDY

Květa Smoláriková

O tom, že obrovská moc a bohatstvo egyptských kráľov bolo po ich smrti pretavené do veľkolepých hrobiek, už v samotnom staroveku asi málokto pochyboval. Súčasných pochybovačov iste presvedčil objav Tutanchamonovej hrobky anglickým archeológom Howardom Carterom v slávnom Údolí kráľov v roku 1922. A práve od tejto fascinujúcej udalosti, kedy bol na svetlo sveta znovu vzkriesený mladý, úplne zabudnutý kráľ a jeho miniatúrna hrobka plná nesmiernych pokladov, máme tendenciu očakávať prekvapivé objavy kráľovských hrobov iba z oblasti Théb, eventuálne z pyramidových polí. Ale i Dolný Egypt, úzko zviazaný s panovníkmi posledných dynastií, nie je iba bažinatou krajinou plnou úbohých ruín. Skvelý a neprávo v chaose druhej svetovej vojny zabudnutý objav francúzskych archeológov učinенý na kráľovskej nekropole faraónov 21. a 22. dynastie v Tanide, je toho najlepším dokladom.

Výskumy francúzskej archeologickej misie síce pokračujú dodnes, ale ich slávne časy sú neodmysliteľne zviazané s 30. a 40. rokmi 20. storočia a s pôsobením významného egyptológa Pierra Monteta. Na lokalite sa po prvýkrát objavil už v roku 1928, aby podnikol úvodné sondáže na *kóme*, ktorý svojim rozsahom mohol bližšie osvetliť nie príliš jasnú minulosť Tanidy (egyptsky Džaaanet). Mesto bolo totiž

Obr. 1 Hrob Takelota II..

pred začiatkom systematických výskumov vo východnej delte považované jednak za hlavné mesto Hyksósov – Avaridu, a tiež za rezidenciu Ramesse II. – Pi-Ramesse. Dnes vieme, že mylne. Zžívanie sa s lokalitou, s jej obyvateľmi a vôbec o neľahkom živote misie, opísal s veľkým rozprávačským zanietením a zmyslom pre humor, ale i množstvom pochybností o zmysle ich práce: „*koho zaujíma táto naša práca, všetko úsilie, sotva pár odborníkov...*“, priamy účastník výkopov Georges Goyon. Kniha sa nazýva príznačne: „*La découverte des trésors de Tanis. Aventures archéologiques en Egypte*“ (Objav pokladov z Tanidy. Archeologické dobrodružstvá v Egypte). Je to čítanie, ktoré môžeme odporúčať každému záujemcovi o egyptskú archeológiu. Z rozsiahleho chrámového okrsku boha Amona v Tanide, ktorý mal byť ekvivalentom Amonovho chrámu v Thébách, sa sústredíme na jeho juhozápadný roh, kde bola objavená pomerne malá kráľovská nekropola, ktorá dala exemplárnu lekcii z optimizmu nie len Goyonovi, ale i ostatným pochybovačom a udialo sa tak 27. februára 1939.

Z prebiehajúcich výskumov začalo byť jasné, že mohutné obvodové múry vybudované Psúsennésom okolo Amonovho chrámu, sa v južnej časti od neho veľmi podstatne odkláňajú, nikto ale nevedel vysvetliť prečo. O bizarné hypotézy nebola núdza, hľadali sa analógie na iných lokalitách; neistota a tápanie sa zvýšilo, keď sa čistením terénu dostali na nepravidelnú vápencovú plošinu, nazvali ju s trochou preháňania „tanečným parketom“. Dnes, s odstupom času vieme, že v tejto fáze výskumu objavili podzemné časti hrobu Osorkona II., s ktorým boli vo vedľajších pohrebných komorách pochovaný Takelot II. a dve neznáme osobnosti, niektoré pohrebne komory zostali dokonca prázdne. Jednalo sa o známych panovníkov 22. dynastie. Nadzemné časti zádušných komplexov – malé kaplnky slúžiace kultu mŕtvych, podobné trom v Medínet Habú, sa úplne stratili. Čistenie pokračovalo, objavovali sa zlomky pohrebnej výbavy, ale i nepravidelná diera v inak kompaktnej kamennej štruktúre. Nesporne to boli všetky výsledky práce zlodějov. Málokto by na tak zdevastovanej lokalite očakával intaktný objekt. Diera však bola príliš malá, aby sa ňou prestrčil Montet a zistil, čo sa nachádza v podzemí, a tak s heslom „mladí vpred“ robil prieskumníka najmladší člen misie Goyon; držali ho za nohy a dolu hlavou, s baterkou v ruke mal odhaliť obsah neznámych priestorov. Miestnosť do ktorej sa týmto spôsobom díval, bola posiatá hieroglyfickými nápismi a scénami zo zászvetia, vrátane blankytné modrého stropu so zlatými hviezdami; naľavo videl priedchod do miestnosti s obrovským granitovým sarkofágom, zároveň počul netrepzlivý hlas Pierra Monteta: „*Vidíte kartuš na stenách, prečítajte meno,*“ Goyon zakričal: „*Osorkon, je to hrob Osorkona!*“ Objavili novú kráľovskú nekropolu.

Táto severnejšia a mladšia časť (z 22. dynastie) bola vykradnutá, granitový sarkofág bez nápisov, ktoré by zvestovali meno majiteľa bol prázdny. Vo vedľajšej miestnosti, prístupnej cez miniatúrnu predsieň, ležal tiež vylúpený sarkofág Takelota II., po zemi boli roztrúsené zlomky pohrebnej výbavy. To však neboli všetky pohreby, ďalší sa nachádzal za zablokovaným malým vchodom, východne od vstupnej šachty. Po vytvorení dostatočnej diery, bolo možné odhaliť obsah i tejto pohrebnej komory, ktorá bola celá obložená granitom a v jej strede trónil obrovský sarkofág z rovnakého materiálu a zaberá skoro celý priestor pohrebnej komory.

Obr. 2 Tanis.

Obrovské kamenné monoly, z ktorých bola postavená, nemohli svojou štruktúrou pripomenúť pohrebnú komoru kráľa Chufua v Gíze. Sarkofág sa zdal neporušený, okolo ležali časti kanop – pokličky s hlavami štyroch synov Hora, do ktorých sa ukladali vnútornosti. Vzrušenie výkopcov bolo doslova hmatateľné, zloději však boli aj tu v hrobe kráľa Osorkona II. skôr, veľa bolo v jednej časti rozbité. V nasledujúcich dňoch identifikovali za sarkofágom tri úplne zničené múmie, s rovnako zdevastovanou pohrebnou výbavou. Najbližšie k Osorkonovi ležal úchvatný antropoidný sarkofág s pohrebom jeho malého syna – princa Hornachta, Prvého proroka boha Amona v Thébách. Zomrel vo veku asi 8 rokov a tak bol po smrti prenesený do blízkosti otca a ležal v uzurpovanom sarkofágu, ako ostatne skoro všetci panovníci 21. a 22. dynastie pochovaní na kráľovskej nekropole v Tanide. Nasledujúcu sezónu pokračovali práce v hrobách, ale i v ich okolí a predstavovali nemalú námahu spojenú s odstraňovaním suti, ktorú sem nosili predchádzajúci výkopcovia, čistiaci obrovskú plochu chrámu boha Amona, boli medzi nimi Mariette i Petrie. Ukázalo sa, že podzemný komplex pokračuje ďalej južným smerom. Začala sa hľadať vstupná šachta, ktorou by sa dalo preniknúť do podzemných priestorov pod obrovskými kamennými blokmi. Tie k sebe skoro dokonale priľhali a zdalo sa, že odolali zlodejským aktivitám. Vchod ale musel existovať! Našli ho ako malú, štvorcovú šachtu v juhozápadnom rohu kamennej plošiny, celú vyplnenú jemným pieskom. Podlahu dosiahli v hĺbke asi 3 m a steny sa stále javili neporušené, v tých chvíľach všetci snívali o intaktnej hrobke, príklad Tutanchamona je nesmierne nákazlivý. Po odstránení blokujúceho muriva vo východnej stene, stáli tvárou v tvár malej prázdnej predsieni. Srdcia im divoko búšili, ako spomína Goyon. Zároveň mali pochybnosti – vchod do Tutanchamonovej hrobky bol zape-

čatený, tu nič také nebolo... A predsa, v predsieni pred nimi ležal na vyvýšenom pódiu antropoidný sarkofág s hlavou sokola a bol skutočne, skutočne neporušený! Konečne kráľovský pohreb, u ktorého egyptológov nepredbehli zloději.

Výskumy boli zastavené, zalarmovaná ozbrojená stráž, aby hrobka nepadla za obeť súčasným vykrádačom a samozrejme boli informované príslušné úrady a tiež kráľ Farúk. Po týchto opatreniach už nič nestálo v ceste oficiálnemu otvoreniu intaktnej hrobky panovníka, spočívajúceho, ako sa ukázalo, v masívnom striebornom sarkofágu. Z nápisov, ktoré sarkofág pokrývali, sa podarilo rozlúštiť, že patril doteraz neznámemu Hekacheperré Setepenré Šešonkovi, milovanému Amonom. Bolo to neuveriteľné, žiadna chyba v čítaní! Panovník, o ktorom i z egyptských prameňov vieme pramálo, náhle vystúpil zo zabudnutia a poriadne svojim objaviteľom zamotal hlavu. A nielen im. O jeho výlučnosti svedčí jednak nádherná pohrebná výbava a predovšetkým zlatá maska, spočívajúca na jeho tvári. Tento moment ako sme uviedli, si nenechal ujsť ani kráľ Farúk, ktorý bol prítomný otvárania vonkajšieho strieborného sarkofágu. Jeho prítomnosť nebola vôbec náhodná, patril totiž k obdivovateľom starého Egypta a niektoré výskumy i sám financoval. Múmia bola okrem zlatej masky pokrytá neuveriteľným množstvom skvostných šperkov, masívnych pektorálov, náramkov, náhrdelníkov svedčiacich o zručnosti umelcov tejto, neprávom znevažovanej doby, kedy Egyptu vládli líbyjskí náčelníci.

Po celkovom spracovaní pohrebu Šešonka II. bola hrobka, kvôli chaosu druhej svetovej vojny, dočasne zatvorená a ďalšie pohreby nachádzajúce sa za zamurovanými vchodmi si zatiaľ držali svoje tajomstvá, i keď to nie je celkom pravda, pretože na stenách predsiene boli scény a nápisy s menom kráľa predchádzajúcej 21. dynastie – Psúsennésa. Otvorenie tejto pohrebnej komory už zďaleka neprebíhalo v tak bezstarostnej atmosfére, ak vôbec taká môže pri práci na pohrebisku existovať. Nádhera a jedinečnosť pohrebu Šešonka II. pritáhovala pozornosť, ktorá je nie vždy vítaná. Svoju záštitu aj v tomto prípade poskytol kráľ Farúk. Vchod do očakávanej komory kráľa Psúsennésa/Pasbachaenniuta I. znemožňoval obrovský granitový blok, až po jeho neľahkom odstránení mohli egyptológovia vstúpiť do ďalšej intaktnej pohrebnej komory, vybudovanej podobne ako sarkofág z červenej asuánskej žuly. Veko sarkofágu zdobila postava ležiaceho faraóna v mumifikovanej podobe Usira. Nad jeho hlavou sa skláňala v ochrannom geste bohyňa Nut. Prekvapenie z objavu jedného z najmocnejších faraónov 21. dynastie, tromflo nemenej ohromujúce zistenie, že pôvodným majiteľom tohto skutočne jedinečného sarkofágu bol syn Ramesse II. – Merenptah! S uzurpáciou starších sarkofágov svojich slávnych predchodcov si Líbyjci nerobili v žiadnom prípade ťažkú hlavu. Múmiu tiež pokrývala zlatá maska skutočne prvotriednej umeleckej úrovne; podobne dokonalá bola masívna strieborná rakva, v ktorej múmia ležala. Tá, napodobujúc systém ruských matriošok, spočívala v antropoidnom granitovom sarkofágu a až celú túto mnohvrstevnatú zostavu chránil sarkofág Merenptaha. Egypt'ania venovali ochrane tela nesmiernu pozornosť. Pohrebná výbava Psúsennésa v ničom nezaostávala za Šešonkovou, skôr naopak. Ostatne, každý návštevník Egyptského múzea v Káhire sa o tom môže presvedčiť na vlastné oči. Poklady

tanidských kráľov sú tu vystavené vo zvláštnej miestnosti.

Sled neskutočných objavov intaktných pohrebov však pokračoval. Vo vedľa ležiacom sarkofágu bol uložený jeho nástupca, málo známy faraón Amenemope. Z tohto významného miesta v hrobe, však bezohľadne vystrnadil Mutnedžemet – matku panovníka Psúsennésa, okolností nie sú známe a ťažko sa ich kedy dozvieme. Aj jeho hlavu zdobila zlatá maska, telo pokrývali šperky, pri nohách bola uložená pohrebná výbava.

Výkopové aktivity pokračovali po vojne v roku 1945 a sú spojené s odkrytím pohrebu generála Wendžebauendžeda, veliteľa lukostrelcov a verného služobníka faraóna Psúsennésa; ako inak by sa mu dostalo tej neskutočnej výsady, byť pochovaný v blízkosti panovníka. Jeho pohrebná komora bola zdobená rituálnymi scénami, ktorých nádherná farebnosť si zachovala svoju sviežosť až do našich dní. V centre komory spočíval granitový antropoidný sarkofág, pôvodne patriaci Tretiemu prorokovi boha Amona v Thébách, istému Amenhotepovi. Je snáď zbytočné dodávať, že jeho tvár pokrývala zlatá maska, aj keď v prípade tohto nekráľovského pohrebu to rozhodne nie je samozrejmosťou. Posledným, v neskutočnej rade intaktných pohrebov na kráľovskom pohrebisku v Tanide, bol pohreb Psúsennésovho syna – princa Anchefenmuta. Bazaltový sarkofág skoro úplne vyplňal malú pohrebnú komoru, pri bližšom skúmaní sa ukázalo, že je prázdny! Takže nakoniec, keď všetci akosi automaticky považovali objav bohatého intaktného pohrebu za samozrejmosť, prišlo nemilé prekvapenie. Zdá sa, že Egypťania hrobku stavali príliš rýchlo a nenechali žiadny priestor medzi vekom sarkofágu a stropom komory, takže bolo technicky nemožné bez zničenia sarkofágu veko zdvihnúť a dostať telo dovnútra, uložili ho teda inde a Goyon ponúka brilantné a logicky podložené vysvetlenie: je jedným z dvoch múmií, ktoré ležia v predsieni, vedľa antropoidného strieborného sarkofágu Šešonka II., spolu s kráľovnou Mutnedžemet, ktorú sem premiestnil Amenemope, potom čo jej ukradol miesto vedľa Psúsennésa. Kedy sa tak stalo a za akých okolností, zostáva pre nás stále hádankou. V určitom zmysle však osvetľuje celú stavebnú dispozíciu hrobu: v ňom boli pôvodne vybudované dve pohrebné komory pre Psúsennésa a jeho matku Mutnedžemet, tieto boli prístupné malou vertikálnou šachtou a naväzujúcou predsieňou na uskladnenie pohrebnej výbavy. Dve ďalšie pohrebné komory pre princa a generála boli postavené neskôr, tak ako neskôr sem bol pochovaný Šešonk II. z 22. dynastie, prekvapivo do predsiene, pretože vedľajší komplex spojený s kráľom Osorkonom II. iba čakal na svoju výstavbu.